यथा—

'क्षात्रधर्मोचितैर्धर्मैरलं शत्रुवधे नृपाः[1] ।
किं तु वालिनि रामेण मुक्तो बाणः पराङ्मुखे ॥'

अभिप्रायस्तु सादृश्यादभूतार्थस्य[2] कल्पना ।

यथा शाकुन्तले—

'इदं किलाव्याजमनोहरं वपुस्तपःक्लमं साधयितुं य इच्छति ।
ध्रुवं स नीलोत्पलपत्रधारया समिल्लतां[3] छेत्तुमृषिर्व्यवस्यति ॥'

प्राप्तिः केनचिदंशेन किंचिद्यत्रानुमीयते ॥ १८२ ॥

यथा मम प्रभावत्याम्—'अनेन खलु सर्वतश्चरता चञ्चरीकेणावश्यं विदिता भविष्यति प्रियतमा मे प्रभावती ।'

विचारो युक्तिवाक्यैर्यदप्रत्यक्षार्थसाधनम् ।

यथा मम चन्द्रकलायाम्—'राजा—नूनमियमन्तःपिहितमदन[4]विकारा वर्तते । यतः ।

'हसति परितोषरहितं निरीक्ष्यमाणापि नेक्षते किंचित् ।
सख्यामुदाहरन्त्यामसमञ्जसमुत्तरं दत्ते ॥'

देशकालस्वरूपेण वर्णना दिष्टमुच्यते ॥ १८३ ॥

प्रागप्राप्तनिशुम्भेति । प्रागप्राप्तनमनेत्यर्थः । अत्र शब्दार्थयोरुद्भटत्वं सदृशम् ॥ **यत्रार्थानामिति** । पक्षो मतम् ॥ किंत्विति यथेत्यर्थे । **पराङ्मुखे** अभ्यासक्ते । अत्र क्षत्रधर्मव्युदासार्थं परासक्ते वालिनि श्रीरामस्य बाणमोक्षः प्रसिद्धोऽर्थः कीर्तितः ॥ **अभूतार्थस्य** असंभविनो वस्तुनः । **अव्याजेन** स्वभावेन मनोहरम् । **ऋषिः** कण्वः । **व्यवस्यति** इच्छति । उत्पलपत्रधारया समिल्लताच्छेदनमिव शकुन्तलाशरीरेण तपःसाधनमसंभवि । **प्राप्तिरिति** । **अंशेन** विशेषणेन ॥ **चञ्चरीकेण** भ्रमरेण । अत्र सर्वतश्चरतेति विशेषणेन भ्रमरस्य स्वप्रियतमाज्ञानं नायकेनानुमीयते ॥ **विचार इति** । युक्तिवाक्यैर्हेतुबोधकवाक्यैः । **अप्रत्यक्षस्य** साधनं ज्ञापनम् ॥ **असमञ्जसमयोग्यम्** ॥ **देशकालेति** । देशकालयोः स्वरूपेण साधर्म्येण ॥

---

1. समिल्लतामिति । क्वचित् 'शमीलताम्' इति पाठः । तस्या अतिकाठिन्येनोपमेयेऽत्यन्तासंभावनीयत्वं व्यज्यत इति प्रकृतपद्यव्याख्याने राघवभट्टः ॥

---

१. 'बुधाः' क-ख. २. 'अद्भुत' घ. ३. 'शमीतरुं' घ. ४. 'प्रमद' इत्यधिकं ख-पुस्तके.